

En el nom de quina rosa?

Umberto Eco: *El cementerio de Praga*, Barcelona, Lumen, 2010 (590 pàgs.).

Malgrat que gairebé tothom desitjava que fossin autèntics, cap als anys vint del segle passat va quedar sobradament demostrat que els papers coneguts com a *Protocols dels Savis de Sió* eren una invenció, una falsificació fabricada a consciència per encendre els sentiments antisemítics que romanien latents en els cors i els fetges de tota l'Europa cristiana des de feia segles. Tot i la prova exculpatòria, la por a la conspiració jueva per conquerir el món va arrelar en la mentalitat europea i va trobar un bon bressol en mans de gent com l'Adolf Hitler, un tipus sense cap formació acadèmica que va saber seduir milers d'universitaris idiotes (també d'en Heidegger i d'altres intel·lectuals, com Carl Schmitt).

La darrera novel·la d'Umberto Eco reprén aquesta història que semblava tancada, però no per posar en dubte la qüestió de la seva autenticitat, sinó més aviat per jugar amb totes les possibilitats que permet l'horitzó de la falsificació. I és que aquesta històrica roman oberta a la imaginació perquè alguns dels seus episodis no es poden aclarir: el text definitiu dels *Protocols* és de manufactura russa, inspirat en fonts franceses (Sue, Joly) que també es coneixen, però no l'autor del document que sintetitza aquestes fonts. Manquen peces del puzzle, i Eco el reconstrueix afegint-hi un personatge principal, aquest autor desconegut, el capità Simonini, un piamontès com ell, misogin i antisemita per conviccions arrelades en la seva infantesa. La resta dels personatges d'*El cementerio de Praga* són bàsicament reals, encara que Eco també subministra les peces que hi falten, si cal. Per exemple, el principal inspirador dels *Protocols*, Maurice Joly, es va suïcidar al seu apartament de París, desenganyat pel buit que li feien els seus coetanis, però Eco el fa morir en mans del protagonista de la seva novel·la, tot i que l'assassinat sembla un suïcidi. Aquest episodi no es pot resoldre, així que queda obert i Eco el tanca com li convé.

L'assumpte dels *Protocols* ha quedat en mans d'un narrador entremaliat i atrevit, que en aquesta història d'una gran falsificació introdueix més falsificacions encara; però no hem de patir perquè al final dona les explicacions necessàries per no perdre el camí, perquè el lector no caigui en la trampa de confondre la realitat (només parcialment coneguda) amb la ficció (que sembla abastar la totalitat). Eco vol jugar net perquè sap que aquesta trampa ens envolta i ens és difícil de detectar. Què és veritat i què és fals? Aquesta és la qüestió cabdal del nostre passeig pel món, un món del qual no tenim prou proves per distingir-ne la veritat de la ficció, i ens manquen criteris per detectar les trampes que hi ha al camí perquè només ens podem guiar per la informació que ens ofereixen els altres companys de viatge, en els quals hem de confiar. Eco ens recorda, tanmateix, que no tots aquest companys són de bona pasta, alguns han fet el camí de tornada: saben més que nosaltres i ens poden fer prendre dreceres que no ens convinguin gens.

Això explica l'advertència que Eco fa al final del llibre: aquest personatge odiós però també fascinant, el capità Simonini, ha estat creat per donar joc a una història oberta; la resta de gent que hi participa és real, encara que de vegades intervé en assumptes que no van passar, però que són versemblants. Eco és un falsificador intencional i confès. Mitjançant el capità Simonini, l'autor juga a muntar un puzzle amb peces que vénen i van, perquè el capità té llacunes de memòria i fins i tot dubta de la seva identitat i es confon amb un doble seu, un sacerdot també fals. Com a la seva primera novel·la, *El nom de la rosa*, Eco juga als polícies per tal d'esbrinar què ha passat i separar els fets de la resta d'esdeveniments que no són fets, és a dir, que només són soroll informatiu. Allà, el seu personatge és un franciscà ficat a detectiu; aquí, és un falsificador i espia desmemoriat. El terreny de joc és ara força més complicat, perquè el falsificador treballa inventant fets per generar informacions falses però versemblants, còpies de la realitat, més aviat còpies d'informació sobre la realitat; més difícil encara, perquè aquest falsificador desmemoriat no sap en el nom de quina rosa ha de discriminar una informació d'una altra, tot i que ell mateix és l'autor d'algunes peces d'aquest puzzle.

Eco fa participar el seu personatge en complots contra elements prominents de la política italiana i francesa de mitjan segle XIX. És clar que no podem limitar-nos a fer una lectura merament històrica d'aquesta novel·la. Si provem de mirar de reüll el nostre present, trobarem que el més rellevant de tot aquest conte és que en un món configurat pel poder de la informació (i el món de mitjan segle XIX ja començava a ser això ara tan palès, un món mediàtic) resulta gairebé impossible distingir les informacions fidedignes de les que no ho són.

En aquest escenari, la confiança en els factors de la informació (emissors, canals o *media*, missatges, receptors i soroll de fons) esdevé essencial per tal de no perdre's pel camí. Com a les històries d'espies, la confiança és l'únic que ens serveix per arribar al final, però també ens pot portar al fons de la claveguera. El capità Simonini sap perfectament que qualsevol informació reix si és versemblant, si és creguda, és a dir, si els receptors són crèduls i se l'empassen. I sap també que les masses populars ho són, i esperen notícies espectaculars per creure-se-les, i si són veritablement espectaculars millor que si són només veritables. I sap que la informació pot generar esdeveniments encadenats: sospitem dels anarquistes i volem tenir-los controlats, així que provoquem un episodi de violència anarquista i ja tenim els espectadors advertits i previnguts, i els anarquistes sota control perquè la por justifica noves mesures policials i noves persecucions.

Generar cortines de fum, desmentir informacions contràries als nostres interessos, afavorir els interessos dels qui ens ajuden, etc., tot és un joc d'informació i desinformació, perquè la informació genera la realitat que volem. Aquest és el nou paradigma del poder polític, gestat a l'època es que es desenvolupen els esdeveniments que Eco narra en la seva novel·la. Així cau el mite del quart poder. Si els ciutadans no poden actuar davant les manipulacions informatives originades no se sap on i transmeses pels mitjans de vegades sense cap intencionalitat, aleshores el concepte de ciutadania activa queda neutralitzat: no hi ha ciutadania activa si no hi ha una realitat evident i tangible sobre la qual actuar, si totes les informacions semblen reals però totes poden ser falses.

Podem jugar amb el concepte de confiança: una societat crèdula i manipulable, sota l'imperi de l'espectacle paralitzarà qualsevol índex de ciutadania activa per excés de confiança. En canvi, una societat crítica, incrèdula i suspicax, podrà mantenir viu aquest esperit de desconfiança vers el poder polític i els seus factors, però sense poder aferrar-se a cap fragment de realitat. Tanmateix, sembla que aquesta desconfiança ha estat, pel moment, neutralitzada. El signe dels nostres temps és la confiança vers tot tipus d'informació que vingui en el format adient, de moda, preferentment sota la forma d'imatge en moviment; per aquesta raó, *Triumph des Willens* (1935) és una pel·lícula i no un llibre.

Què tenim, doncs? Tenim massa confiança tot i que no sabem d'on vénen les informacions que rebem. Ara és més fàcil que mai trobar-les, però també falsejar-les. Ara més que mai els generadors d'informació poden construir una realitat aparent. Per això, la facilitat per accedir a la informació s'ha convertit en un veritable mur per accedir directament als fets. Això vol dir que tenim prou raons per desconfiar de qualsevol informació que ens sigui donada. No es tracta només de la clàssica distinció entre *doxa* i *episteme*, que només es manté vigent en la solidesa dels castells que la ciència construeix per protegir-se de la invasió mediàtica; es tracta, a més, de les grans dificultats que qualsevol persona pot trobar per contrastar totes les informacions que li arriben pels diversos canals mediàtics. En tenim molts exemples: les informacions sobre l'existència d'armes de destrucció massiva a l'Iraq; si el govern ja sabia o no de la crisi abans que apareguessin els primers símptomes importants; si és cert o no que un polític es retira perquè està malalt, o simplement ho fa creure per atraure simpaties i vots en el futur; si potser algú sap alguna cosa més sobre els atemptats de l'11-S i l'11-M; si està tot dit o no sobre la mort de Napoleó o les purgues estalinistes; si l'assumpte *wikileaks* és veritat o un muntatge sobre cables que poden ser falsos perquè sempre es pot copiar de la literatura i parafrasejar l'argument d'*El nostre home a l'Havana*.

Així doncs, només ens queda el dilema entre confiar o desconfiar; confiar críticament o desconfiar també críticament; però aquest dilema no el transcendirem, ens hi quedarem clavats. Si la confiança és el criteri de què disposem per controlar tota la informació que rebem, la nostra condició de receptors d'informació és ben fomuda. D'una forma només aproximada podríem dir que un 90% de la nostra imatge del món depèn de referències, i només la resta es construeix sobre coneixement directe que, a més, no ens serveix per explicar-nos el món si no comptem amb la resta dels coneixements per referència de què disposem. Els nostres coneixements del món depenen d'informacions que algú de qui ens refiem ens dóna, no sabem si interessadament; algú que ens parla de ben a prop, algú que ens parla des d'una pantalla, algú que ens escriu en un llibre o en una pàgina web. Només cal que hi tinguem confiança perquè aquestes informacions s'acostin al nivell de certesa que atorguem a les informacions científiques. La qual cosa vol dir que les informacions pretesament científiques només necessiten provenir d'un emissor de confiança per aconseguir la desitjada credibilitat, encara que no hagin passat pels deferents nivells de contrastació que el mètode científic estableix. A partir d'aquí, la confusió i la falsificació poden causar estralls entre els receptors. Això explica que es puguin presentar com a científics continguts de dubtós origen, com ara màsters universita-

ris dedicats a teories creacionistes (disseny intel·ligent davant evolucionisme), o fins i tot anuncis de productes cosmètics.

Després de llegir aquest magnífic llibre d'Umberto Eco, no podem eviatar un cert desànim intel·lectual, no només epistemològic (per no poder gaudir de la certesa cartesiana), sinó també desànim moral, perquè estem condemnats a confiar en una possible mentida. Construïm el món, la nostra personal imatge del món, a partir d'aquestes informacions, i potser ara ens toca mirar de reüll i sospitar de tot, però tard o d'hora ens haurem de refiar d'algú o d'alguna informació, encara que no sapiguem en el nom de quina rosa.

Josep Prades
(SFPUB)